

ԾՆՆԴԵԱՆ ԴԱՐԱՂԱՐՁ ԵՐԵՔ ՎԱՂԱՍԵՌԻԿ ՔԵՐԹՈՂՆԵՐՈՒ

Քառորդ դար առաջ, գրական յոգևածի մը մէջ, «Յորեկաններու սիրահար» անունամբ էի մեր ժողովուրդը, երբ, հայրենիքէն ներս ու մանաւանդ ղուրս, տեղի-անտեղի իրենց պանծնաներու վեհուժնէն կրկէս կ'իջնէր մեր գրական տիտանները, անոնց ծննդեան կամ մահուն 65, 85, 110 կամ 130 և այլ անհեթեթ ամիսներու առիթով, անոնց ներքոյն ու գրուածքը հիւսելու էլիւք դարձած ասան նախադասութիւններով, Յօդուածս կը կնքէի հետեւեալ առդրով. «Թողունք մեր իմացական աշխարհի փառքերը իրենց անքոյթ ու արժանաւայել բարձրութեան վրայ ու չիջնենք զանոնք հրապարակ անտեղիօրէն ու այսքան արագօրէն: Որպէսզի, համեմատական տեղութիւնէ մը ետք, անոնց խօսքը դառնայ աւելի յստակ ու հասու, անոնց պատգամը՝ աւելի վսեմ ու մեծիմաստ»:

Այսօր, փնտռել սկսած ենք այդ օրքեր, երբ, զգնա մեռիք, եկուր սիրեմ՝ ժողովուրդային ասացուածքին հաւատարիմ, գէթ գիտէինք յետ մահու արժանաւոր յարգանքը մատուցանել մեր մշակոյթի

վաստակաւորներուն: Ու մէկ ծայրայեղութիւնէ միւսին անցած ենք անհաւատարի տաղութեամբ: Ու քանի մը կորկառուն դէմքերէ զատ, ժողացութեան տրուած են երկրորդական զբաղեաներ, որոնց զլացուցաւ կեանքը իր լիութեամբը վայելելու բարիքն ու շնորհը, շնորհիւ անգութ թուրքին կամ նոյնքան անգութ թաքստին: (Եսօք չունիմ կուսակցական կամ խնամիական հաշիւներով կազմակերպուած յորեկաններուն, ուր որոշ զաղափարաբանութեան մը մունկտիկներ անձաններու պանծնող կ'առաջնորդուին, շուտ քերտուլու՝ չափ մեր իրաւ գրողներուն հետ):

Տարւոյս ընթացքին, արեւմտեան աշխարհը երբ մեծ չուքով նշեց ծննդեան 300ամեակը դասական երաժշտութեան գազաթներէն Գերմանացի Պախիւն և կէս-Գերմանացի կէս-Անգլիացի Հէնտէլին, չմոռցաւ նաև նշել Յօրեկանը նոյն այդ 1685ին աշխարհ եկած իտալացի Սքարլաթիին, հակառակ որ այս վերջինը չէր համարուած ձայնանիւրու աշխարհի տիտաններէն: Ի՞նչ ըսել ուրեմն մեր ժողովուրդին, երբ Թէքէեանը, վարուժանը կամ Սիամանթոն փառաւորելու առիւն, ստուերի մէջ կը թողու Մեծարհնցը, Ռ. Սևակը, Տէրեանը և այլ բազում առաջեակները մեր մշակոյթին: Ու մտածել որ այս երեքը չունեցան պատահութիւնը իմացական բարձունքներուն մատչելու, իրենց կեանքի թելին անժամանակ փրթու մին հետեանքով:

Յետոյ, պահանջուածը ամէն անհատ ծառայութիւնն է իր կարողութեան սահմանէն ներս: Յիշեալ երեքը արժեքեցին իրենց տրուած քանքարները, և նոյն կեցուածքը պէտք է պահուէր առեցն ու չկատմամբ: Աւետարանի (Ղուկաս, ԺԺ.) մկասներու առակին մէջ, Պրիստոս նոյն գովասանքն ու վարձատրութիւնը ըրաւ թէ՛ 10 և թէ՛ 5 քանքար վաստակած ծառաներուն, առանց պահանջելու երկու քանքար ստացողէն նոյն որդիւնքը, ինչ որ կը ուղաւոր առաւելագոյնը ռապսզէն: Վերջապէս, շորուն որ չառ է արուած, անկէ չառ կը պահանջուին իսոթը մը

գառինն չ[ե]նլոյ ...»: — Վերագրեալ յիշատակարանային աղբոր կան թիւ 1257 ձեռագրին մէջ. «Եւ խոնարհել զիջմամբ ի յիշումն ըստիս [նըւաստիս?]: — Յիշեսւլիք խնկեալ բուրժուոս կամաց սրբոցն աղօթիւք, առաջի փառացն աթոռոյ՝ դառինն զենլոյ ...» (էջ 459):

14. — էջ 319, աղ 9. — Շնորհալայցն. — Ըստ երևոյթին տպագրական վրիպէն է: Թիւ 1257 ձեռագիրը ունի ճիշդ ընթերցում. «Շնորհայնէն» (էջ 461):

15. — էջ 351, ծնթ. 2. — Նքերը ... Սազի որդին էր. — կարդալ՝ «Նքերը ... Սաղայի որդին էր» (Հմմտ. Մնեղոս, Ժ. 24):

Շնորհալայութեան արժանի է Գրոթ. Լ. Գ. Խաչեքեան, որ, քանիցս աշխատանքով, ժխտաբարեան հայ հեղինակներէն Մարտիրոսի երկն ալ մտաշելի գարնուց հայագիտութեամբ պարապող բանասէրներուն:

Ն. ԱՐԳ. ՄՈՎԱԿԱՆ

տարագ մը չէ: Ու ո՞վ կրնայ երաշխաւորել թէ Մեծարենց պիտի չմտնենար Վարուժանին, եթէ քանի մը տասնամակնեակ բարդութիւն կարճ իր կեանքին:

Սխալ է այն կարծիքը թէ գրական խմբով օժտուածները իրենց գերագոյն բուխքը կ'ունենան վաղ երիտասարդութեան: Բացառութիւններ, ինչպէս ամէն մարդի ու ասպարէզի մէջ, հոս ալ կան անշուշտ (յիշել Տ. Կամսարականը): Քիչ չէ թիւը արուեստագէտներու, զիրենք անմահութեան առաջնորդող գլուխ-գործոցները իրենց աշունին արտադրած: Ո՞վ կրնար պատահի Արամ Խաչատուրեանի մէջ ողջունել օպագայի հանրահռչակ երգահանը: Ու խորհիլ թէ մեր գրական անդամատանը որքանով պիտի շահէր, եթէ յիշեալ երեքը իրենց տարիքի լիութեանը մէջէն նայէին կեանքի հրեայթիւնը:

Ամենէն վաղամեծիկը Մեծարենց, մեր միասնի բանաստեղծն է: Իր ծննդավայրի (Բիկկեան) գեղեցիկ բնակարանները իրենց գերը ունեցած են կարծէք անոր հօգեմտաւոր կազմաւորման մէջ, ընկող գինք գերգոյնուն անձ մը, նուրբ զգայունութիւններու ու տաշուած մտածումներու մարդը: Իր երկու փոքրիկ գիւնաները, սրտիք ճիշդ չգնահատուեցան ժամանակին՝ խոցելով արդէն իսկ հիւանդ իր սիրտը, գերագոյն ապացոյցն են մեր ըսածին: Որո՞ւն սրտին պիտի չխօսէին իր «Կերակմուք»ը, («Աստուածամարը» (յիշել Նարեկացին), ԱՄՍ, Ըլլայինն և ուրիշ շատեր: (Կարգ մը դասագրքեր 1896ը տուած են իրեն որպէս ծննդեան տարի-թիւ): 22-23 գարուններ տեսած է լոկ:

Երկրորդը, Բ. Սեակ, բորձրօրէն մշտուած միտք մը, Եւրոպայ տեսած, իր «Ճիւղ Գերթումներ»ը (Կարմիր Գիրքը, - Սիրոյ Վերջը) ենթախորհրդով լաւապէս կը փայտէ Թուրքիոյ եաթաղանին զոհ այս երիտասարդի տաղանդին մասին, որ 30 տարեկանին քնաց միանալու իր պայքարուն: Կեանքի խոր փորձառութիւնն ուճանաչողութիւնը կանուխէն ըմբռնած, Թէքէկանը յիշեցնող բժախնդրութեամբ կազմած է իր ոտանաւորները, ապառաժեղ ասպետութիւն մը հազուադէպով իր տաղերուն: Իր ունը, հարուստ ու գունաւոր ասպետութիւն մը:

Գեղ, իր տաղերը անթերիօրէն ճարտարապետելու թէքնիքին միացած, զգաստ ու զուսպ խոհերու ճամբով, մեզի կուտայ պատեհութիւնը արուեստի գործ մը ըմբռնիւն:

Վերջինը, Տէրեան, արեւելահայ է, իրեն շնորհուած 35 տարիներու կէտ հայ գերթողութեան նուիրած: Ո՞վ չի յիշեր իր «Հրաժեշտի Գաղէլ»ը, որով մեր պատանութեանը հրաժեշտ կու տայինք հայ դպրոցին: Մեկամղձօտ ու մինչև իսկ յուստես այս գերթող սխալ պիտի չըլլար դնել մօտիկ Իսահակեանին ու Թումանեանին, զանոնք նկատելով մեր դարու առաջին տասնամակնեակներուն երեք գագաթները արեւելահայ քնարերգութեան:

Ի տես հայ գրականութեան ու մասնաւորապէս չափածոյ խօսքին դէմ նորահաս սերունդներու անտարբերութեան, գուցէ շատեր յիշեն Թէքէկանի խօսքը. «Ոտանաւորը կ'աւտով»: Այո, երբ մենք ըլլանք միայն սուտելու համար ապրող մարդեր ու մեր կեանքը հեռապատ վազք մը ըլլայ նիւթին ետեւէն, քնափուն է որ մեր զգայարանները չկարենան բացուիլ արուեստի ընկալչութեան, ու մենք հեռանալք ինչպէս կրօնքէն՝ այնպէս ալ արուեստէն:

Միտք Մեծարենց (Մեծտաւրեան), Ռուբէն Սեակ (Տճթ. Ռուբէն Զիլինկի-եան) և Վահան Տէրեան դիւրաւ մոռցուելիք անուններ չեն և պէտք չէ որ ըլլան: Մեզի նման փոքր ու ցիրուցան փոքր վարդերը մանաւանդ առաւել կարիքը ունին հաղորդուելու իրենց փառքը կերտող անմահանուն վաստակաւորներուն:

Իրեն վերջաբան յայտնենք թէ, եթէ Տէրը կամենայ, ծրագրած ենք «Սիրոյ Վերջ» իւրաքանչիւր տարուան վերջին թիւին ցրակամ բաժնը, փոխան գրախօսականի, յատկապէս նոյն տարւոյ մէջ զուգորդապա՛մ մեր գրագէտներու յօդուաներուն — ծնունդ կամ մահ —, եթէ անշուշտ յորեկիսնը զոյաւորող տարիները ունենան «Կիրք» թիւ մը: Այլապէս, պէտքը չունինք կտրաւորած անհակներու:

Գ. ՃԱՐՏՐԱՆ